

Heydər Əliyev və müstəqil məhkəmə hakimiyyəti

Bəşəriyyətin tarixi təkamül prosesi təsdiqləyir ki, yalnız ədalət, müdriklik, humanizm kimi ali dəyərləri şəxsiyyətində bir araya gətirməklə kamillik zirvəsinə yüksəlmiş liderlər qanuna söykənən cəmiyyət yaratmaq ideali ilə yaşamış və fəaliyyət göstərmişlər. Belə xariqülədə şəxsiyyətlər xalqlarının taleyində əvəzsiz rol oynayaraq, həm də əbədiyaşarlıqlarını təmin etmişlər. XX əsrdə xalqımızın dünya siyasətinə bəxş etdiyi qeyri-adi və fenomen şəxsiyyət - ümummilli lider Heydər Əliyev də özünün təkmil dövlətçilik konsepsiyasında ədalət, qanunçuluq və hüquq qaydalarının təminatına hər zaman prioritet verərək bu meyarları demokratik inkişafın başlıca leytmotivi saymışdır.

İctimai həyatın ən müxtəlif sahələrində haqq-ədalət prinsipinin qorunmasına çalışsan, bunu idarəçiliyin başlıca formuluna çevirən Heydər Əliyev dühası yalnız bu yolla dövlətlə xalq arasında möhkəm mənəvi, siyasi və hüquqi bağlantiya, qarşılıqlı etimada nail olmağı mümkün hesab etmişdir. Liberalizmin fərdi hüquq və azadlıqların müstəsna prioritetinə əsaslandığını peşəkər strateq kimi daim nəzərə alan Heydər Əliyev dövlətin mənafeyinə xələf gətirmədən hər bir vətəndaşın qanuni hüquqlarının yüksək səviyyədə təmin edildiyi təkmil idarəçilik sisteminin formalaşmasına nail olmuşdur.

İndi mütləq əksəriyyət etiraf edir ki, zəngin dövlətçilik ənənələrinə malik Azərbaycan xalqı üçün hüquqi dövlət ideyasının reallaşdırılması istiqamətində ilk real şans ötən əsrin ikinci yarısında - ulu öndər Heydər Əliyevin 1969-cu ilin 14 iyulunda respublika rəhbəri seçilməsindən sonra yaranmışdır. İlk gündən respublika həyatı ilə bağlı ən müxtəlif problemlərə toxunan ümummilli lider hüquq-mühafizə orqanlarındakı nöqsanlar, ən başlıcası, vətəndaşların hüquq və azadlıqlarının təminatı sahəsində mövcud olan problemlərə toxunmuş, mövcud problemlərin həlli yollarını göstərmişdir. Azərbaycana rəhbərlik edən şəxsın bu cür cəsərətil mövqeyi o dövrdə imperiya rəhbərlərinə qətiyyən xoş gəlməyə də, həmin şəxslər Heydər Əliyev dühasının xalq arasındakı hörmət və nüfuzu qarşısında susmağa, onunla hesablaşmağa məcbur olurdular.

Tarixdə millətlərin və dövlətlərin dünya səhnəsindən silinmək həddinə çatmasına dair çox misallar mövcuddur. Fəqət, hər bir tarixi dövrdə millətin iradəsini və ulvi amalını, dövlətin diplomatiya və strategiyasını, cəmiyyətin həmrəyliyinə və konsensusunu birləşdirməyə qadir şəxsiyyətin sayəsində həmin dövlətlər öz varlığını davam etdirmiş, millətlər isə dirçəlmişdir. Yaxşı xatırlayırıq ki, 1991-1993-cü illərdə Azərbaycanda iqtisadi tənəzzül güclənmiş, siyasi böhran dərinləşmiş, cəbhə bölgəsində hərbi uğursuzluqlar artmış, ölkə vətəndaş qarşuduması, parçalanma həddinə çatmış, insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi sahəsində acınacaqlı vəziyyət yaranmışdır. Həmin ilin iyununda xalqın təkidli tələbi ilə Bakıya qayıdan ulu öndər Heydər Əliyev Azərbaycan dövlətçiliyini iflasdan, fəlakətdən qurtarmış, dövlətçiliyi möhkəmlətməmiş, onu xain ellərdən, çevriliş, qiyam cəhdlərindən hifz edərək dirçəliş və in-

kişafa doğru yönəlmişdir.

Yunan filosofu Platon yazırdı ki, *“Ədalətlə idarə olunan cəmiyyətdə yaxşı vətəndaş olmaq asandır”*. 1993-cü ilin ikinci yarısından etibarən Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında demokratik, hüquqi və dünyəvi dövlət quruculuğu yolunda atılan addımlar, milli dövlətçilik ənənələrinə, beynəlxalq standartlara əsaslanan köklü hüquq islahatları insan hüquq və azadlıqlarının təminatı sahəsində əsaslı dönüş səbəb olmuşdur. Ulu öndər özüməxsus müdrikliklə bəyan etmişdir ki, siyasi sabitliyə nail olmadan yeni idarəetmə sisteminə keçidi reallaşdırmaq, bazar iqtisadiyyatı və demokratiya kimi fundamental prinsiplərin tətbiqinə nail olmaq mümkün deyildir. Heydər Əliyev Azərbaycanda milli dövlətçiliyin prioritet inkişaf istiqamətlərini müəyyənləşdirərək xalqın milli mentalitetinin səciyyəvi cəhətlərini də nəzərə almışdır.

Siyasi liderin gücü və qüdrəti onun elan etdiyi məqsəd və vəzifələrin, ideoloji prinsiplərin cəlbədiciliyi ilə deyil, ilk növbədə qarşıya qoyduğu vəzifələri real həyatda tətbiq imkanları ilə ölçülür. Ulu öndər Heydər Əliyev siyasi sabitliyi təmin etməklə yanaşı, xalqın milli mentaliteti və dünyagörüşü ilə uzlaşan, reallığa adekvat olan milli inkişaf strategiyası seçmiş, iqtisadi modernləşməyə və hüquqi-siyasi liberallaşmaya xidmət edən çoxşaxəli islahatlar həyata keçirmişdir. Ulu öndər müdrik addımları ilə sübuta yetirmişdir ki, demokratiya əsla hərc-mərclik olmayıb qanunların alliyinə, qarşılıqlı məsuliyyət hissəsinə əsaslanan idarəetmə forması və böyük siyasi mədəniyyətdir. Onun müəyyən qanunauyğunluqlarından kənara çıxdıqda, demokratiya insanların, dövlətin inkişafına deyil, demokratik idealların, prinsiplərin buxovlanmasına, məhvinə gətirib çıxarır. Azərbaycanın prioritet inkişaf yoluna çevrilmiş milli iqtisadi modeli özünəməxsus uzaqgörənliklə əsaslandırılan ümummilli lider bu spesifik modelin yalnız demokratik tərəqqiyə əsaslanan möhkəm ictimai-siyasi sabitlik şəraitində davamlı nəticələr verə biləcəyini də xüsusilə diqqətə çəkmişdir.

Ulu öndər Heydər Əliyevin Azərbaycan dövlətçiliyi qarşısında böyük xidmətlərindən biri də müstəqil respublikamızın ilk Konstitusiyasının yüksək demokratik meyarlar əsasında hazırlanması və ümumxalq səsverməsi yolu ilə qəbulu olmuşdur. 1995-ci ilin 12 noyabrında qəbul edilmiş müstəqil Azərbaycanın ilk Konstitusiyası ölkənin gələcək inkişaf prioritetlərini müəy-

yənləşdirməklə yanaşı, insan hüquq və azadlıqlarının təminatını dövlətin ali məqsədi kimi ön plana çıxarmışdır.

Fransız filosofu Deni Didro özünün “Fəlsəfi düşüncələr”ində yazırdı ki, ən pis qanun işləməyə qanundan daha yaxşıdır. Bu mənada, Azərbaycanda qanunların yeni dövrün tələblərinə uyğun müasirləşdirilməsi prosesi mütləq dünyəvi təcrübəsi nəzərə alınmaqla həyata keçirilmiş, 1996-2003-cü illərdə respublikamız insan hüquq və azadlıqlarının, demokratik təsəvvürlərin təminatı ilə bağlı bir sıra beynəlxalq konvensiyalara, sazişlərə qoşulmuşdur. 1998-ci ilin 22 fevralında ümummilli lider Heydər Əliyev *“İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının təmin edilməsi sahəsində tədbirlər haqqında”* fərman imzalamış, insan hüquqları sahəsində həyata keçirilən tədbirlərin istiqaməti və konsepsiyası səhiv şəkildə müəyyən edilmişdir. İnsan hüquqları sahəsində proqram rolunu oynayan bu sənədlə insan hüquqları məsələsi ümumdövlət səviyyəsinə qaldırılmışdır.

Azərbaycan üçün demokratik, hüquqi və dünyəvi dövlət quruculuğu yolunu seçmiş ümummilli lider Heydər Əliyev ölkəmizdə müstəqil məhkəmə hakimiyyətinin formalaşmasına xüsusilə diqqət yetirmişdir. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 1996-cı il 21 fevral tarixli sərəncamı ilə yaradılmış Hüquq İslahat Komissiyası tərəfindən işlənilib hazırlanmış *“Konstitusiyaya məhkəməsi haqqında”*, *“Məhkəmələr və hakimlər haqqında”* qanunlar ölkəmizdə məhkəmə-hüquq islahatları sahəsində aparılan ilk mühüm addımlar olmaqla, müstəqil məhkəmə sisteminin yaradılmasına və fəaliyyət gös-

lərini məhdudlaşdıran digər prosesual məcburiyyət tədbirlərinin tətbiqi məhkəmələrin müstəsna səlahiyyətinə aid edilmişdir. Həmçinin məhkəmələr üzərində hər hansı, o cümlədən prokuror nəzarəti ləğv olunaraq, əksinə, demokratik məhkəmə nəzarəti institutu formalaşdırılmışdır. 2000-ci ildə dövlətçilik tariximizdə ilk dəfə olaraq hakimlər şəffaf prosedurlar əsasında, o cümlədən test üsulu ilə imtahanla seçilmiş, nəticədə hakim korpusu təzələnməmişdir. Görülmüş tədbirlər əhali arasında məhkəmələrə inamı artırmış, məhkəmələr barədə keçmiş sovetlər birliyindən miras qalmış *“cəza orqanı”* təəssüratı aradan qalxmışdır. Təsədüfi deyildir ki, məhkəmələrə müraciətlərin sayı xeyli artmağa başlamış və həmin dövrlə müqayisədə işlərin sayı hazırda 8 dəfəyədək çoxalmışdır.

“Azərbaycan Respublikasında hakim vəzifəsinə namizədlərin seçilməsi qaydalarının təkmilləşdirilməsi haqqında” 2000-ci il 17 yanvar tarixli fərman isə hakimlərin seçilməsi prosesinin təşkilində mühüm rol oynamışdır. Ümummilli lider Heydər Əliyev sonrakı mərhələdə də ölkə həyatının bütün sahələrində çəvik və işlək mexanizmlər üzərində çoxşaxəli islahatları təmin etmişdir. 2002-ci il avqustun 24-də keçirilən ümumxalq səsverməsi ilə (referendum) Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasına edilmiş əlavə və dəyişiklikləri bu mənada xüsusilə xatırlatmaq lazımdır. Həmin əlavə və dəyişikliklərin bir hissəsi məhkəmə hakimiyyətinin fəaliyyəti ilə bağlı olmuşdur. Belə ki, Konstitusiyanın Apelyasiya Məhkəməsinin səlahiyyətlərini, hakimlərin seçilməsi qaydasını müəyyən edən maddəsi yeni redaksiyada verilməmiş, prokurorluğun məhkəmə prosesində iştirakı əsasən cinayət məhkəmə icraatı ilə məhdudlaşdırılmışdır. Ali Məhkəmənin ümumi və ixtisaslaşdırılmış məhkəmələrin işinə nəzarət funksiyası ləğv edilmiş, onun yalnız kassasiya instansiyası olması təsbit edilmişdir.

Ulu öndər Heydər Əliyev deyirdi: *“İslahat o zaman uğurlu nəticələr verir ki, onun həyata keçirilməsi zəruriliyi cəmiyyətin sosial sifarişinə çevrilsin”*. Cəmiyyətin təkamül sistemini, habelə dövlət idarəçilik mexanizmlərinin səmərəli fəaliyyətini tənzimləyən qanunların dövrün tələblərinə uyğun müasirləşdirilməsi ictimai zərurətdən irəli gələn səmərəli olur. Yeni, müasir və təkmil dövlətçilik modelinin yaradılması, demokratik idarəetmə meyarlarının cəmiyyət həyatının ən müxtəlif sahələrində bərqərar olması çəvik hüquqi mexanizmlərin formalaşdırılmasından bilavasitə asılıdır.

Bu gün fəxərət hissi ilə deyə bilərik ki, ulu öndər Heydər Əliyevin əsasını qoyduğu məhkəmə-hüquq islahatları son 12 ildə onun layiqli davamçısı — Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən inamla davam etdirilir. Şübhəsiz, ictimai münasibətlər qanunlarla tənzimləndiyin-

dən, cəmiyyət həyatındakı mühüm yeniliklər hüquq sistemində də dəyişikliklər və yeniləşmə tələb edir. Dövlət başçısı peşəkər siyasətçi kimi bu amili ciddiliklə nəzərə alır, sosial-iqtisadi uğurların miqyasına, habelə cəmiyyətin demokratik şüur səviyyəsinin yüksəlməsinə paralel olaraq qanunların liberallaşdırılmasını, məhkəmələrin fəaliyyətinin müasirləşdirilməsini vacib sayır. Bu məqsədlə Azərbaycan-Avropa Şurası birgə işçi qrupları yaradılaraq onun tərkibinə nüfuzlu beynəlxalq ekspertlər daxil edilmiş, çoxşaxəli fəaliyyət planı hazırlanıb həyata keçirilmişdir. Görülmüş tədbirlər nəticəsində *“Məhkəmələr və hakimlər haqqında”* qanun əsaslı şəkildə yenilənmiş, *“Məhkəmə-Hüquq Şurası haqqında”* yeni qanun, *“Hakimlərin Seçki Komitəsi haqqında Əsasnamə”*, *“Hakim vəzifələrinə namizədlərin seçimi Qaydaları”*, *“Hakimlərin Etik Davranış Kodeksi”*, məhkəmələrdə işin şəffaf təşkil ilə bağlı digər mühüm sənədlər qəbul edilmişdir və hazırda uğurla tətbiq olunmaqdadır.

2005-ci ildə Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Məhkəmə-Hüquq Şurasının fəaliyyətə başlamasından sonra məhkəmə sistemində köklü dəyişikliklərə səbəb olan islahatlar uğurla gerçəkləşdirilmişdir. Məhkəmə-Hüquq Şurası öten 10 ildə Azərbaycan Respublikasında müstəqil məhkəmə sisteminin təmin edilməsi, vakant hakim vəzifələrinə hakim olmayan namizədlərin seçilməsinin təşkili, hakimlərin fəaliyyətinin qiymətləndirilməsi, onların iş yerinin dəyişdirilməsi, vəzifədə irəli çəkilməsi, intizam məsuliyyətinə cəlb edilməsi və digər məsələlərin reallaşdırılmasını təmin etmişdir.

Ötən illərdə regionların sosial-iqtisadi inkişafı sahəsində həyata keçirilmiş bir sıra təşkilati-hüquqi, sosial tədbirlərin mahiyyətinə irəli gələn məlum fərman əsasında bölgələrdə yeni apelyasiya və iqtisad məhkəmələrinin yaradılması təmin edilmişdir. Həmçinin, Ədliyyə Akademiyası yaradılmış, Hakimlərin Etik Davranış Kodeksi hazırlanaraq təsdiqlənmiş, məhkəmələrdə İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin presedent hüququnun öyrənilməsi və məhkəmə təcrübəsində nəzərə alınması təmin olunmuşdur. Bundan başqa, son illər məhkəmə hakimiyyətinin müstəqilliyinin ədalət mühəkiməsinin səmərəliliyinin artırılmasında rolunu nəzərə alınaraq hakimlərin müddətsiz — son yaş həddinədək təyinatı, fəaliyyətlərinin qiymətləndirilməsi və intizam məsuliyyətinə cəlb edilməsinin demokratik əsasları təsbit olunmuşdur. Korrupsiya hallarının qarşısının alınması üçün hakimlər tərəfindən vətəndaşların qəbulu qadağan edilmiş, məhkəmə qərarlarının dərci nəzərdə tutulmuş, məhkəmələrdə karguzarlığın aparılmasının yeni, demokratik qaydaları müəyyən olunmuşdur.

Ötən illərdə ölkədə 20-dək yeni regional məhkəmələr, o

cümlədən apelyasiya, ağır cinayətlər, inzibati-iqtisadi məhkəmələr fəaliyyətə başlamışdır. 2011-ci il yanvarın 1-dən inzibati xarakterli işlərə ümumi yurisdiksiyalı məhkəmələrdə deyil, inzibati-iqtisadi məhkəmələrdə baxılır.

Son illər hakimlərin maddi təminatının yaxşılaşdırılması daim diqqət mərkəzində saxlanılmış, 2000-ci illə müqayisədə onların əmək haqqı orta hesabla 30 dəfə artırılmışdır. Məhkəmələr üçün yeni inzibati binaların inşası, mövcud binaların əsaslı təmir olunması, hakimlərin müasir informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının ən son nailiyyətlərindən istifadə imkanlarının yaradılması ümumən, ölkədə ədalət mühəkiməsinin səmərəliliyinin daha da yüksəldilməsinə, korrupsiyaya qarşı mübarizəyə xidmət edir. Bakıda və regionlarda inşa olunan yeni məhkəmə binalarının bir üstün cəhətlərindən biri də budur ki, onlar inzibati və ictimai zonalara bölünür və hər iki zonanın girişi ayırılır. İnzibati zonadan hakimlər və məhkəmə işçiləri, ictimai zonanada isə vətəndaşlar, həmçinin dövlət ittihamçıları və vəkillər istifadə edirlər.

Vətəndaşların məhkəmələrə müraciətlərinin sadələşdirilməsi, elektron xidmətlərin təşkili məqsədilə bütün məhkəmələri əhatə edən vahid internet portalı yaradılmışdır. İnternet portalı ali, apelyasiya və birinci instansiya məhkəmələri, onların yurisdiksiyası, baxılan işlər və çıxarılan qərarlar, müraciətə əlavə edilmiş zəruri olan sənədlər, qəbul günləri və s. barədə ətraflı məlumat almaq, iddia ərizələr və digər məhkəmə sənədlərinin nümunələrini əldə etmək, həmçinin onlayn rejimində müraciət etmək və cavab almaq imkanı yaradır. Bu baxımdan *“elektron məhkəmə”* informasiya sisteminin tətbiqinin əhəmiyyəti də xüsusilə vurğulanmalıdır.

Müasir Azərbaycan anadan olmasının 92-ci ildönümünü qeyd etdiyimiz ümummilli lider Heydər Əliyevin müəyyənləşdirdiyi mütləq yolla irəliləyir, məhkəmə-hüquq sisteminin müasirləşdirilməsi, insan hüquq və azadlıqlarının təmini, demokratikləşmə sahəsində yeni-yeni uğurlara imza atır. Ulu öndərin siyasi kursunu bütün sahələrdə inamla davam etdirən Prezident İlham Əliyev haqlı olaraq bəyan edir ki, hər hansı ölkənin sabit və davamlı inkişafı heç də təbii sərvətlərin zənginliyi ilə deyil, demokratikləşmə proseslərindən, qanunun alliyinin qorunmasından, vətəndaş cəmiyyəti təsisatlarının inkişafından asılıdır. Azərbaycanın bugünkü dinamik iqtisadi inkişafı deməyə əsas verir ki, respublikamız yaxın gələcəkdə insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının təmini sahəsində ən qabaqcıl dövlətlərdən birinə çevriləcəkdir.

Rəşad MUSTAFAYEV,
Qaradağ Rayon Məhkəməsinin hakimi.